

**РЕЦЕНЗИЯ НА МОНОГРАФИЮ: БРИЦИН В., МАКСИМ'ЮК Н.,
МАКСИМ'ЮК О. ПРАГМАТИКА ВИСЛОВЛЕНЬ ВІДМОВИ
В УКРАЇНСЬКОМУ ХУДОЖНЬОМУ ДІАЛОГІЧНОМУ
ДИСКУРСІ. МОНОГРАФІЯ, ЧЕРНІВЦІ, 2018, 232 с.**

Олена КУЛЬБАБСЬКА,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці (Україна), www.kulbabska.com

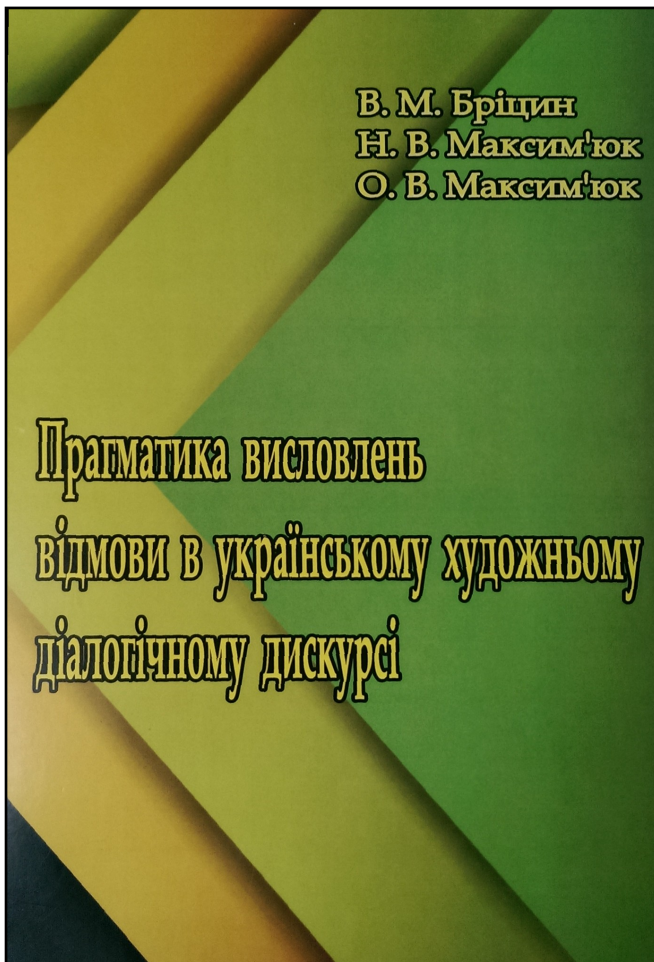
**REVIEW OF MONOGRAPH: BRICIN V., MAKSYMUK N.,
MAKSYMUK O. THE PRAGMATICS OF REFUSAL
UTTERANCES IN UKRAINIAN DIALOGIC DISCOURSE.**

Olena KULBABSKA,

Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University (Ukraine),
ORCID ID: 0000-0002-1858-9269; Researcher ID: C-2286-2017

Кульбабская Елена. Рецензия на монографию: Брицын В., Максимюк Н., Максимюк О. Прагматика высказываний отказа в украиноязычном художественном диалогическом дискурсе. Монография, Черновцы, 2016, 232 с. В монографии всесторонне исследованы речевые акты отказа, которые являются неотъемлемым компонентом повседневной речевой практики и функционируют в области некооперативного речевого взаимодействия, а именно охарактеризованы высказывания с иллюкутивной силой отказа в контексте речевой деятельности человека.

Ключевые слова: дискурс, коммуникативный акт, речевой акт, высказывания со значением отказа, продуцент стимула, продуцент отказа, коммуникативная стратегия, тактика отказа, семантико-прагматическая организация.

Дослідницький фокус сучасних лінгвістичних студій спрямований на поглиблене вивчення когнітивно-функційного аспекту мови. На часі – комплексне вивчення структурних, семантичних та прагматичних аспектів мовленнєвих практик суб'єктів вербальних українськомовних дискурсів з опертям на соціальні детермінанти їхньої комунікативної інтеракції. У цьому аспекті нова колективна праця *Віктора Брицина, Наталії*

та Оксани Максим'юк присвячена дослідженню семантико-прагматичного варіювання семантичної структури висловлень зі значенням відмови в діалогічних єдностях сучасної української мови, а ширше – несуперечливому «ego» мовця, його внутрішньому світу, переконанням й уподобанням у повсякденній мовленнєвій практиці. У зв'язку з цим, як слушно зауважують автори, постала нагальна потреба системного опису зазначених комунікативних одиниць, які виформовують площину спонукальності, установлення внутрішніх і зовнішніх чинників некооперативної форми комунікації, розпрацювання типології актів відмови, виокремлення репертуару вербальних і невербальних засобів вираження відмови в українськомовному художньому діалогічному дискурсі (с. 8). Отож актуальність, теоретична й практична значущість запропонованої зацікавленим читачам праці не викликає заперечень.

Новизна одержаних результатів видається цілком очевидною, тому що комплексний аналіз висловлень відмови з опорою на новітні лінгвістичні підходи – комунікативний, прагматичний, когнітивний та семантико-прагматичний – здійснено *вперше*. Наукову цінність монографічного опису виформовують теоретичні узагальнення дослідників щодо встановлення кореляцій понять «заперечення» / «відмова» / «незгода» (зауважимо, що в цій тріаді заперечення як універсальна категорія є семантичним підґрунтям досліджуваних одиниць); визначення комунікативних тактик і стратегій відмови з опертям на соціальний і гендерний чинники; особливості варіювання висловлень відмови як засобів мовної портретизації їх продуцентів (мовців).

Комплексна методика, залучена до аналізу фактичного матеріалу, уможливила репрезентацію ієрархічно організованої функційної системи висловлень з ілюкутивною силою відмови в контексті мовленнєвої діяльності мовця, тоді як *джерельна база* (2500 фрагментів дискурсів із текстів української літератури XIX–XXI ст.) дала підстави авторському колективу зробити ґрунтовні й доказові висновки: «Ефективність комунікативних тактик експліцитної / імпліцитної відмови регулюють соціальний статус комунікантів, соціально-рольові функції адресата й адресанта, час і місце перебігу комунікативного акту, урахування вербальних і невербальних засобів комунікації» (с. 178).

Безперечно, зміст і структура рецензованої праці детерміновані логікою дослідження, що охоплює такі частини: перелік умовних позначень ключових понять монографії, вступ, три основні розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел, у якому наукові праці посідають 360 позицій, художньої літератури – 143, і резюме трьома мовами – українською, англійською та російською.

Окреслена й деталізована в 6-ти завданнях мета наукової студії зумовила необхідність, по-перше, розпрацювання теоретичних засад вивчення мовленнєвого акту відмови (розділ I, с. 11–57), по-друге, аналізу зовнішніх і внутрішніх компонентів діалогу з відношеннями відмови та характеристики комунікативних тактик стратегії відмови в соціальному й гендерному аспектах (розділ II «Комунікативний акт відмови в дискурсивній парадигмі», с. 58–124), по-третє, установлення типології висловлень відмови з опорою на відповідні предикати й каузатори, зокрема таких дихотомій, як «пряма / непряма відмова», «повна / часткова», «категорична / некатегорична», «мотивована / немотивована», «виправдана / невиправдана» і «автокомунікативна відмова / відмова іншим» (розділ III «Семантико-прагматична організація висловлень зі значенням відмови», с. 125–173).

Неординарною є авторська інтерпретація висловлень відмови в контексті мовленнєвої діяльності людини, зокрема соціального (п. 1.1.1), аксіологічного (п. 1.1.2) і модусного (п. 1.1.3) аспектів. Аналіз емпіричного матеріалу дає дослідникам підставу для обґрунтованого висновку про функційне навантаження аналізованих висловлень та про їхній специфічний статус в організації зв'язного мовлення. Автори монографії на широкому фактичному матеріалі переконливо напустили наступне: 1) поява висловлень відмови, що функціонують не ізольовано, а взаємодіючи одне з одним, зумовлена потребою соціально-психологічного контакту, під час якого врегульовуються міжособистісні взаємини; 2) воля мовця реалізується в небажанні виконати адресовану йому дію чи прийняти нав'язувані йому інтереси в двох формах комунікативного акту відмови – конфліктній і некофліктній, а також у виборі стратегій і тактик дисгармонійного / гармонійного діалогу; 3) оцінка є тим підґрунтям, на якому виформовується специфічні модуси висловлень відмови (відсутності бажання й неможливості; неможливості й відсутності необхідності); 4) у висловленнях відмови репрезентовано інтенцію відхилення запропонованої партнером пропозиції, що зумовлює варіативність змісту відмови та реалізацію додаткових комунікативних значень.

Цікавим, на нашу думку, є детальний аналіз головних складників дискурсу відмови, що ними є комуніканти. Системне дослідження дискурсу дає змогу по-новому «актуалізувати всю палітру можливих відношень між комунікативними партнерами, декодувати глибинний зміст, визначити позиції учасників комунікації та їхню ілокутивну мету» (с. 6). Відтак аргументовано видається кваліфікація суб'єкта в мовленнєвих актах відмови, суб'єкта модальної оцінки (с. 142), суб'єкта предметної ситуації (агенса) (с. 143), суб'єкта волонтеративності (с. 144), установлення їхнього репертуару комунікативних ролей в інтерактивній моделі спілкування (п. 2.1.1.1).

Прикладне і міждисциплінарне значення має п. 3.1.1.4, у якому детально проаналізовано невербальну репрезентацію змісту висловлень зі значенням відмови, зокрема в межах комунікативного акту мовчання та в кінесичних актах. Репрезентована модель опису дібраного цікавого ілюстративного матеріалу стане в пригоді для розпрацювання спец-

курсів з етнолінгвістики, практичної риторики, психолінгвістики, конфліктології тощо.

Типологія висловлень зі значенням відмови з урахуванням семантичної структури компонентів, їхніх прагматичних особливостей, а також функціонування в мовленні є, на нашу думку, «родзинкою» рецензованого дослідження. На особливу увагу заслуговує опис типів непрямой відмови з повною імпліцитністю інтенцій мовленнєвого жанру, зокрема дифузних виявів (відмова-скарга, відмова-заборона, відмова-погроза).

Висновки до кожного розділу й усієї монографічної праці загалом є аргументованими, виваженими, опертими на надійну теоретичну базу. Рецензована монографічна праця, виконана в розрізі функційно-комунікативної та функційно-когнітивної лінгвопарадигм, репрезентує новітні погляди в кваліфікації висловлень з ілокутивного силою відмови через призму ситуативно-прагматичних та комунікативно-семантичних чинників. За такою моделлю можна схарактеризувати й висловлення інших мовленнєвих жанрів – згоди / незгоди, осуду, суперечки тощо, для ґрунтовного вивчення процесу становлення дискурсивного мислення українців.

Незважаючи на ретельність лінгвістичного аналізу й належне оперування фактичним матеріалом, автори наукової розвідки свідомі того, що об'єкт дослідження в *перспективі* можна схарактеризувати з огляду на механізми міжсуб'єктної взаємодії, у контексті лінгвокультурологічної парадигми (с. 181). Поділяємо думку вчених, що моделювання концептуальної картини світу комунікантів у дискурсі відмови, розв'язання проблем прагматизації граматичних і лексичних одиниць та категорій заслуговує на окреме монографічне дослідження.

Переконані: монографія цікава не лише науковцям і викладачам закладів вищої освіти, а й студентам другого й третього освітніх рівнів, які цікавляться проблемами комунікативної лінгвістики, прагматикою мовленнєвого спілкування, теорією діалогічного дискурсу.

Kulbabska Olena. Review of monograph: Bricin V., Maksymyuk N., Maksymyuk O. The pragmatics of refusal utterances in Ukrainian dialogic discourse. Monograph, Chernivtsi, 2018, 232 с. The speech acts of refuse, which are an integral component of everyday speech practice and function in the field of non-cooperative speech interaction, namely, statements with an illocutionary refusal in the context of human speech activity are characterized and examined in the monograph.

Keywords: discourse, communicative act, speech act, refusal utterance, stimulus producer, refusal producer, communicative strategy, tactic of refusal, semantic and pragmatic organization.

Кульбабська Олена – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Автор та співавтор близько 250 наукових та навчально-методичних праць, із-поміж яких 3 монографії та 25 посібників. Наукові інтереси: синтаксис, ономазіологія, стилістика, лінгвістика тексту, методика викладання української мови у вищій школі.

Kulbabska Olena – Doctor of Sciences in Philology, Professor, Head of Department of Modern Ukrainian language of Yuriy Fed'kovich Chernivtsi National University. She is an author and co-author of about 100 scientific and educational works, including 3 monographs and 25 manuals. Her research interests syntax, stylistics, text linguistics, methods of teaching Ukrainian language as a professional in high school.

Received: 14.06.2018

Advance Access Published: August, 2018

© O Kulbabska, 2018